

POVEZANOST SOCIODEMOGRAFSKIH OBILJEŽJA, RIZIČNIH STILOVA PONAŠANJA I SKLONOSTI KOCKANJU ADOLESCENATA

doc. dr. sc. Goran Livazović

Karlo Bojčić

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet u Osijeku
Osijek, Hrvatska

Sažetak:

Rad analizira anketno istraživanje o učestalosti kockanja provedeno na uzorku od 149 učenika u dobi između 14 i 19 godina (97 djevojaka, 65,1% i 52 mladića, 34,9%) u dvije vukovarske škole. Cilj je rada ispitati obilježja kockanja srednjoškolaca s obzirom na njihova sociodemografska obilježja, oblike kockanja te povezanost između kockanja i rizičnih stilova ponašanja adolescenata. U istraživanju je korišten prilagođeni Kanadski upitnik kockanja adolescenata – CAGI, s ukupno 45 pitanja u 4 dijela. Većina ispitanika (N=105; 70,5%) sudjelovala je u barem jednom obliku kockanja. Analiza posebne kategorije općeg stupnja ozbiljnosti problema s kockanjem pokazala je da 87,9% ispitanika nema problema povezanih s kockanjem, 8,7% izvještava o niskoj do srednjoj ozbiljnosti problema, a 3,4% o visokoj ozbiljnosti problema s kockanjem. Utvrđena je statistički značajna razlika s obzirom na spol u 8 od 10 ispitanih oblika kockanja, pri čemu mladići kockaju značajno češće od djevojaka ($p < 0,01$). Mladići značajno češće koriste tjelesno nasilje za rješavanje problema od djevojaka ($p < 0,001$), a skloniji su i rizičnom seksualnom ponašanju ($p < 0,01$). Stariji učenici značajno češće ($p < 0,05$) igraju lutrijske igre od mlađih, dok mlađi učenici značajno češće igraju videoigre za novac ili neku drugu vrijednost od starijih ($p < 0,05$). U ostalim oblicima kockanja nije utvrđena značajna statistička razlika s obzirom na dob ispitanika. Mlađi učenici češće koriste tjelesno nasilje za rješavanje problema ($p < 0,01$). Stariji učenici značajno više piju alkohol ($p < 0,01$) i apsentiraju od mlađih ($p < 0,001$). Vrsta škole nije značajna s obzirom na kockanje, ali jest s obzirom na rizična ponašanja. Učenici strukovnih škola značajno su agresivniji od gimnazijalaca ($p < 0,01$), skloniji pušenju cigareta ($p < 0,001$), konzumiranju lakših i težih droga ($p < 0,05$) te namjernom uništavanju imovine ($p < 0,01$). Korelacijskom analizom utvrđena je značajna povezanost između naobrazbe majke i ukupnog kockanja ispitanika ($r = 0,17$, $p < 0,05$). Utvrđena je i niska negativna korelacija između školskog uspjeha i kockanja ($r = -0,19$, $p < 0,05$). Kada je riječ o kockanju i rizičnim stilovima ponašanja, utvrđena je korelacija između kockanja i pušenja cigareta ($r = .28$, $p < 0,01$), namjernog uništavanja imovine ($r = .25$, $p < 0,01$), tjelesnog nasilja ($r = .38$, $p < 0,001$), konzumacije alkohola ($r = .51$, $p < 0,001$), uzimanja lakših i težih droga ($r = .39$, $p < 0,001$), rizičnog seksualnog ponašanja ($r = .37$, $p < 0,001$), apsentizma ($r = 0,5$, $p < 0,001$) te krađe ($r = .39$, $p < 0,001$).

Ključne riječi: adolescenti, ovisnost o kockanju, vršnjaci, obitelj, škola, rizični stilovi ponašanja

Uvod

Ovisnost o kockanju višedimenzionalan je fenomen, stoga njegova etiologija ovisi o nizu bioloških, socijalnih i psiholoških čimbenika (Griffiths, 2005; Shaffer, LaBrie, LaPlante, 2004). Iako se smatra legalnim oblikom zabave za punoljetne osobe, kockanje se sve otvorenije medijski potiče te društveno afirmira, tzv. „brutalnom eksploatacijom nade“. „Kockanje prečesto postane razarajuća strast. Obitelji se raspadaju, djeca zanemaruju, novac protrati, a hipoteke nepovratno gube. Što počne kao zabava, završava kao tragedija“ (Hattersley, 2004). Istraživanja pokazuju da se negativne društvene implikacije kockanja najviše odražavaju kroz kriminal, gubitak radnog odnosa, bankrot, samoubojstva i bolesti, raspad obitelji, zanemarivanje i zlostavljanje djece sve do sive ekonomije (Grinols, 2004:131; Collins, 2003; Gerstein i sur., 1999; Blaszczynski i Farrell, 1998; Feigelman i sur., 1998; Chiricos, 1994). U posljednjih tridesetak

godina, širenjem neoliberalne ekonomije i dominacije zakona profita, sve je više zemalja počelo uočavati profitabilnost legalizacije kockanja i igara na sreću (Grinols, 2004:97; General Accounting Office, 2000; Goodman, 1994; Goodman, 1995; Grinols, 1995). Upravo socijalna prihvatljivost kockanja kao oblika zabave, ekonomska isplativost za priređivače lutrijskih igara, nametnuta suvremena filozofija života kroz akumulaciju kapitala, ali i prolongirana globalna gospodarska kriza rezultira širenjem i atraktivnošću patologije hazarderstva. Nakon inicijalnih socijalno-darvinijanskih koncepata, teoretičari psihoanalitičke škole kockanje su proučavali kao nagonsko-degenerativnu sklonost mazohističkog tipa (Bergler, 1970; prema Reith, 2007). Epidemija patologije kockanja teorijski se obrazlaže i sociologijskim analizama koje izvire iz Marcuseova tumačenja teorije socijalne kontrole (1968:24). Marcuse je motivaciju za kockanjem vezivao uz želju za stjecanjem materijalnih dobara i vjerovanje pojedinca da akumulacijom materijalnih dobara obogaćuje vlastiti identitet i gradi socijalni status, produbljujući tradiciju „*socijalne emulacije*“ u okviru Veblenove teorije dokoličarske klase (1994). Američki sociolozi kockanje su proučavali kao kompulzivno-simboličku aktivnost kojom se pokušavaju riješiti problemi izvanjskog svijeta (Bloch, 1951; Devereaux, 1949; Herman 1967; Newman 1972, prema Reith, 2007). Ovakva socio-kulturna ekspanzija savršeno odgovara konzumerističkom *ethosu*, jer kockanje omogućava nematerijalnu i materijalnu instant-gratifikaciju, samoispunjenje, prestiž i razmetljivu potrošnju, koju Bourdieu (1984; 1979, prema Reith, 2007) opisuje kao slobodnovremensku aktivnost visoke razine kulturnog kapitala. Suvremene etnografske (Lesieur, 1984; Scott, 1968; Hayano, 1982; Rosecrance, 1985; prema Reith, 2007:9) i pozitivističke škole (Castellani, 2000; Collins, 1996; prema Reith, 2007:11) kockanje promatraju analizom kockarske supkulture, zajedničkih vrijednosti i stilova ponašanja, odnosno profiliranja karakteristika visokorizičnog ili patološkog kockara. Iako je kockanje ilegalno za maloljetnike, problemi s kockanjem zbog razdoblja formiranja navika i stilova ponašanja u kojem se nalaze dugoročno najviše pogađaju adolescente. Mladi koji nakon eksperimentalne faze postanu preokupirani kockanjem često doživljavaju negativne i dugotrajne posljedice kockanja koje se odnose na njihovo akademsko postignuće, kvalitetu društvenih odnosa i mentalno zdravlje (Fisher, 1999; 2000:6; Griffiths, 2005, 1995; 1999). Posebno zabrinjavaju studije koje pokazuju veću prevalenciju problematičnih ponašanja vezanih uz kockanje kod adolescenata, nego odraslih (Derevensky, Gupta, 2004). S obzirom na činjenicu da aktualno znanstveno shvaćanje kockanje vidi kao progresivni poremećaj, slično inicijaciji s alkoholom ili psihoaktivnim sredstvima, kockarsko ponašanje može biti simptomatično za kasniji opći rizičan stil ponašanja mladih (Derevensky, Gupta, 2004; Dickson, Derevensky i Gupta, 2003; Jessor, 1998), stoga je oblikovano više teorijskih modela razumijevanja rizičnih ponašanja (Essau, 2008; Kaminer, Bukstein, 2008; Romer, 2003), odnosno ponašanja koja su određena opasnostima ili negativnim ishodima u smislu zdravlja, psihosocijalnog i kognitivnog funkcioniranja u odraslosti (Bašić, 2009).

TEORIJSKA POLAZIŠTA

Primarna je funkcija istraživanja problema kockanja utvrđivanje etiologije, odnosno opisivanja uzročnih procesa te rizičnih i zaštitnih čimbenika koji utječu na pojavu problema s kockanjem (Blaszczynski i Nower, 2007). Istraživači su identificirali određene unutarnje i vanjske rizične čimbenike koji su povezani s razvojem visokorizičnog ili patološkog kockanja, a među njima su dob, spol, impulzivnost, nisko samopoštovanje, sklonost antisocijalnom ponašanju, poremećaj hiperaktivnosti i deficita pažnje, loše vještine upravljanja stresom, rano iskustvo kockanja, obiteljska povijest kockanja i roditeljsko odobravanje kockanja, loš školski uspjeh, vršnjački pritisak te dostupnost igrama na sreću (Blaszczynski i Nower, 2007; Stinchfield, 2004; Winters, Arthur, Leitten, Botzet, 2004; Zangeneh, Grunfeld, Koenig, 2008). Sama definicija impulzivnosti, sklonosti prema brzim, neplaniranim reakcijama na unutanji ili vanjski podražaj, ne uzimajući u obzir negativne posljedice tih reakcija na pojedinca ili druge osobe, dijeli osnovne elemente ovisnosti (Moeller i sur., 2001, prema Brewer, Potenza, Grant, 2007). Kao ključni za-

štitni čimbenici u prevenciji razvoja problema s kockanjem kod adolescenata istaknuti su obiteljska povezanost te orijentiranost k školskom uspjehu (Dickson i sur, 2003; prema Derevensky, Gupta, Dickson, Deguire, 2004). Kad je riječ o socioekonomskom statusu, podaci o povezanosti s kockanjem su oskudni i proturječni. Neka istraživanja (Fisher, 1993; Schissel, 2001, prema Lussier, Derevensky, Gupta, Vitaro, 2014) pokazala su pozitivnu korelaciju između niskog socioekonomskog statusa i problema s kockanjem. Rezultati longitudinalnog istraživanja dječaka koji dolaze iz siromašnih kvartova pokazuju da su dječaci čije su majke nižeg materijalnog statusa u znatno većem riziku pojavljivanja problema s kockanjem, pri čemu su najsiromašniji mladići bili u najvećem riziku (Vitaro i sur., 1999, prema Lussier, Derevensky, Gupta, Vitaro, 2014). Autorice McComb i Sabiston (2010) preglednom analizom 21 istraživanja zaključile su kako je socioekonomski status, mjeran prema obiteljskim prihodima i/ili naobrazbi roditelja, u najboljem slučaju imao slabu povezanost s kockanjem adolescenata. U istraživanju Barnes, Welte, Hoffman i Dintcheff (2005) socioekonomski status, mjeran prema naobrazbi majke, nije bio povezan s kockanjem među populacijom mladića, dok je u populaciji djevojaka bio slabo povezan s problematičnim kockanjem, a Vitaro i suradnici (1998, prema McComb i Sabiston, 2010) nisu pronašli značajnu razliku u kockanju adolescenata s obzirom na naobrazbu roditelja. Izuzme li se navedene zaštitne i rizične čimbenike, evidentno je kako ne postoji empirijski potvrđen teoretski model kockanja koji učinkovito integrira raznolike biološke, psihološke, sociopolitičke i okolišne čimbenike i procese u jedinstveni pojmovni okvir dovoljan za objašnjavanje procesa koji dovodi do visokorizičnog ili patološkog kockanja (Blaszczynski i Nower, 2007). Otvoreno je pitanje o tome predstavlja li stanje patološkog kockanja jednodimenzionalni konstrukt s određenim granicama koje ocrtavaju razine kockanja prema intenzitetu i potrošnji novca i/ili vremena ili izričito odvojen sindrom diferenciran biološkim i/ili osobnim čimbenicima koji uzrokuju smanjenu kontrolu nad kockanjem (Shaffer, LaBrie, LaPlante 2004; Walker 1992a, prema Blaszczynski i Nower, 2007). Postoje i implikacije kako određene abnormalnosti u područjima mozga povezanih s donošenjem odluka mogu pridonijeti razvoju ili održavanju problema s kockanjem (Brewer, Potenza, Grant, 2007). Neurobiološki i genetički modeli prate zajedničku nit pri usvajanju koncepta osjetljivosti na nagrade kojim objašnjavaju korelacije s visokorizičnim ili patološkim kockanjem: žudnju, vraćanje, donošenje odluka, impulzivnost, nesposobnost odgađanja zadovoljenja potreba te nemogućnost učenja (Blaszczynski i Nower, 2007). Neuropsihološke studije (Carlton i Manowitz 1992; Ruge i Melamed 1993, prema Blaszczynski i Nower, 2007) sugeriraju kako patološki kockari iskazuju deficit u izvršnim funkcijama, nemogućnost odgađanja zadovoljenja potreba, povišenu razinu impulzivnosti i nedostatak samokontrole - simptome koji se često pojavljuju kod osoba s poremećajem pažnje i nedovoljno razvijenim prefrontalnim korteksom. Rezultati istraživanja koje su proveli Pharo i suradnici (2011) na uzorku od 136 adolescenata dobi između 13 i 17 godina, sugeriraju kako su izvršne funkcije, koje su smještene u području prefrontalnog korteksa, povezane s rizičnim ponašanjem adolescenata, pri čemu su adolescenti s manje razvijenim izvršnim funkcijama skloniji rizičnim ponašanjima.

Kockanje se definira kao ulaganje nečeg vrijednog (uobičajeno novca) na događaj (obično igru) čiji je ishod neizvjestan ili određen slučajnošću (Ladouceur, Silvain, Boutin, Doucet, 2002; prema George i Chima, 2014). Petry (2001; prema Dodig, Ricijaš, 2011b:104) dodaje kako su „*glavna obilježja kockanja postojanje rizika i slučajnosti u ishodu*“. Unatoč tome što im je kockanje zakonski zabranjeno, u posljednjih dvadeset godina kockanje adolescenata u svijetu prepoznato je kao rastući problem (Dodig, Ricijaš, 2011a). Različita istraživanja u svijetu potvrđuju povećano sudjelovanje maloljetnika u igrama na sreću, uz prevagu mladih problematičnih kockara u odnosu na odraslu populaciju (Dodig, Ricijaš, 2011a). Otprilike 4 -8% adolescenata ima ozbiljnih problema s kockanjem, dok je kod odraslih ta brojka između 1 - 3% (Gupta, Derevensky, Marget, 2004; Hardoon, Gupta, Derevensky, 2004). Prema nekim istraživanjima u Hrvatskoj je taj postotak još veći te iznosi 12,3% (Dodig, 2013). Hardon i sur. (2004; prema Bilić i Opić, 2013) obrazlažu prevalenciju mladih problematičnih kockara u odnosu na odraslu populaciju adolescencijom, kao razdobljem života koje karakterizira potraga za uzbuđenjem, pove-

ćana osjetljivost na nagrade te izbjegavanje dosade. Kockanje omogućuje adolescentu ostvarenje potencijalnog monetarnog dobitka, tj. lagani način zarade „koji potiče ideje mogućeg prekida ekonomske ovisnosti o roditeljima i glamuroznog načina života prema modelu nametnutom u medijima“ (Bilić i Opić, 2013:457). Cocco, Sharpe i Blaszczyński (1995, prema Toneatto i Nguyen, 2007) dodaju i kako se, s obzirom na motivaciju, kockari mogu podijeliti u dva tipa: *previše stimulirane*, koje privlače oblici kockanja koji umanjuju negativna emocionalna stanja tako što im odvlače misli s problema (npr. casino aparati) i kockare koji su *premalno stimulirani*, a privlače ih oblici kockanja koji pružaju napetost (npr., sportsko klađenje, klađenje uživo). Navedena dva modela inkorporirana su u „model putanje“ (Blaszczyński, Nower 2002), sintezu biopsihosocijalnih faktora koji uvjetuju problem kockanja i koji se dijele na tri primarna oblika: *bihevioralno uvjetovane kockare*; emocionalno ranjive kockare (previše stimulirani) kod kojih se manifestira biološka i psihološka ranjivost, te *antisocijalno impulzivne kockare* (premalno stimulirane), koji osim biološke i psihološke ranjivosti iskazuju i impulzivnost, antisocijalne sklonosti te često uz kockanje imaju barem još jednu ovisnost (Nower i Blaszczyński, 2004).

Kockanje adolescenata promatra se u rasponu od nesudjelovanja do eksperimentiranja s kockanjem, povremenog kockanja, redovitog kockanja sve do zaokupljenosti kockanjem koje dovodi do štetnih posljedica (Stinchfield i Winters, 1998; prema Winters, Stinchfield, Botzet, Anderson, 2002.) U skladu s tim može se govoriti o rekreativnom ili socijalnom kockanju, problematičnom kockanju te visokorizičnom ili patološkom kockanju (Bilić i Opić, 2013). Rekreativnim ili socijalnim kockanjem smatra se kockanje ograničenog trajanja koje ne karakterizira gubitak kontrole nad igranjem i novcem, odnosno, gubitci su prihvatljivi i očekivani, a kockanje nije glavna zanimacija osobe te se obično ne skriva od okoline (Bilić i Opić, 2013). Problematično kockanje definira se kao prekomjerno kockanje koje rezultira umjerenim do teškim financijskim, osobnim i obiteljskim gubitcima (Blaszczyński i Nower, 2010). Patološko kockanje karakterizirano je trajnim ili povremenim gubitkom kontrole tijekom kockanja, zaokupljenosti kockanjem i pribavljanjem novca za kockanje, iracionalnim razmišljanjem te nastavkom kockanja unatoč višestrukim štetnim posljedicama (*American Psychiatric Association*, 1994; prema Hardoon, Gupta, Derevensky, 2004). Adolescenti najčešće na kockanje gledaju kao prihvatljiv oblik zabave od kojeg mogu profitirati i u kojem nema vidljivih štetnih posljedica. Međutim, kockanje može rezultirati ozbiljnim i dalekosežnim posljedicama, a među njima su školski problemi i apsentizam (Lussier, Derevensky, Gupta, Vitaro, 2014), laganje roditeljima i prijateljima, raskid prijateljstava te krađa novca (Gupta, Derevensky, Ellenbogen, 2006). Zbog nemogućnosti vraćanja dugova nastalih kockanjem, kockari se okreću krađi, prodaji dobara koja su pripadala članu obitelji ili prijatelju te korištenju roditeljskih kreditnih kartica bez njihova znanja, što rezultira slabljenjem socijalnih veza između adolescenta s problemom kockanja i njegove obitelji i prijatelja (Jacobs, 2004). Među posljedice kockanja treba uvrstiti i eksperimentiranje s drogama (Hardoon i sur., 2004), povećano stanje stresa, gubitak apetita, nesanicu, depresiju te razmišljanje i pokušaj samoubojstva (Rantala, Sulkunen, 2012). Navedene posljedice upućuju na važnost daljnjeg istraživanja problema kockanja među adolescentima s ciljem ciljane prevencije ili inhibicije.

METODOLOGIJA EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

CILJ, PROBLEM I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Cilj je rada ispitati obilježja kockanja srednjoškolaca s obzirom na njihova sociodemografska obilježja, moguću povezanost između kockanja i rizičnih stilova ponašanja adolescenata te utvrditi najčešće oblike kockanja. Problem istraživanja je ispitivanje učestalosti i posljedica kockanja adolescenata te njihova povezanost sa sociodemografskim obilježjima ispitanika. Iz cilja i problema istraživanja oblikovane su sljedeće hipoteze:

- H1:** Očekuju se statistički značajne razlike prema sociodemografskim obilježjima s obzirom na učestalost kockanja, vrstu i posljedice kockanja
- H2:** Očekuje se značajna razlika između ispitanika u odnosu na stilove rizičnog ponašanja s obzirom na sociodemografska obilježja
- H3:** Očekuje se značajna povezanost kockanja i sociodemografskih obilježja ispitanika
- H4:** Očekuje se značajna povezanost kockanja i ostalih rizičnih stilova ponašanja ispitanika

ISPITANICI

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od 149 učenika u dobi između 14 i 19 godina. Ispitani učenici pohađali su prvi ili četvrti razred srednje škole. Istraživanje je provedeno u dvije vukovarske škole, gimnaziji i strukovnoj školi u Vukovaru. Prije samog istraživanja dobivena je suglasnost škole, dok su učenici dali usmenu suglasnost o sudjelovanju u istraživanju. Ispitano je ukupno 78 učenika (52,3%) gimnazije i 71 učenik (47,7%) strukovne škole. Cjelokupni uzorak od 149 učenika čini 97 djevojaka (65,1%) i 52 mladića (34,9%).

POSTUPAK

Istraživanje je provedeno u prvom polugodištu šk. 2015./2016. godine u dogovoru s pedagogima i psihologom na početku ili na kraju nastavnog dana uz nazočnost istraživača. Podatci prikupljeni anketnim upitnikom uneseni su i obrađeni uz primjenu statističkog programa za računalnu obradu podataka (SPSS) postupcima deskriptivne i inferencijalne statistike uz primjenu t-testa za nezavisne uzorke te korelacijske analize.

INSTRUMENT

Za provedbu istraživanja korišten je prilagođeni *Kanadski upitnik kockanja adolescenata* – CAGI, pri čemu su iz izvornog upitnika izostavljeni određeni oblici kockanja koji nisu popularni u Hrvatskoj (npr. konjske utrke), zatim informacije o ukupno potrošenoj svoti na kockanje u protekla tri mjeseca, te su slična pitanja (poput *Osjećao sam frustraciju zbog kockanja* i *Osjećao sam stres zbog kockanja*) spojena u jedno pitanje (npr. *Osjećao/la sam stres zbog kockanja*). Anketni upitnik sadrži ukupno 45 pitanja koja su podijeljena u 4 dijela. Prvih 8 pitanja odnose se na sociodemografske podatke: dob, spol, naobrazba i radni status roditelja, život u obitelji, vrsta škole, razred i školski uspjeh. Drugi dio prilagođenog *Kanadskog upitnika kockanja adolescenata* ispitivao je sudjelovanje u različitim oblicima kockanja korištenjem Likertove skale od 5 stupnjeva (1- nikad, 2- rijetko, 3- ponekad, 4- često, 5- uvijek) s 10 različitim oblicima kockanja. Treći dio sastojao se od 19 tvrdnji kojima se Likertovom skalom ispituju posljedice kockanja, te stupanj ozbiljnosti problema s kockanjem, podijeljenih u 4 kategorije sa zadovoljavajućim stupnjem Cronbachovog alpha koeficijenta pouzdanosti: psihološke ($\alpha=,83$), socijalne ($\alpha=,61$), financijske posljedice ($\alpha=,75$), preokupacija i smanjena kontrola nad kockanjem ($\alpha=,80$). Od 19 navedenih tvrdnji, 8 tvrdnji tvore posebnu kategoriju općeg stupnja ozbiljnosti problema s kockanjem. Četvrti dio prilagođenog *Kanadskog upitnika kockanja adolescenata* činilo je 8 pitanja o rizičnom ponašanju ispitanika.

OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA

Uzorak je relativno skroman i istraživanje je provedeno samo u jednom gradu, stoga bi veći broj ispitanika i bolja saturacija ispitivanih varijabli zasigurno omogućila jasniju analizu razlika u dobivenim rezultatima, ali i veću unutarnju pouzdanost kompozitnih skala. Zbog specifičnosti oblika i vrsta kockanja koji su obuhvaćeni *Kanadskim upitnikom kockanja adolescenata*, a koje se u našem podneblju ne nalazi u svakodnevnoj praksi, dio čestica je izostavljen ili prilagođen.

REZULTATI

Većina ispitanika, njih 105 (70,5%), sudjelovala je u barem jednom obliku kockanja. Kada je riječ o analizi posebne kategorije općeg stupnja ozbiljnosti problema s kockanjem, dolazi se do podatka kako 131 ispitanik (87,9%) ne kocka ili kocka rekreativno. Ukupno 13 ispitanika (8,7%) može se ubrojiti u kategoriju problematičnih kockara, a 5 ispitanika (3,4%) u kategoriju visokorizičnih kockara. Podatci su prikazani u tablici 1.

Tablica 1. Opći stupanj ozbiljnosti problema s kockanjem

Bodovi*	N	%
0	111	74,5
1	20	13,4
2	7	4,6
3	1	0,7
4	4	2,7
5	1	0,7
6	1	0,7
7	2	1,3
8	1	0,7
13	1	0,7
Σ	149	100

* Bilješka 0-1 bod: ne kockaju ili su rekreativni kockari, 2-5 bodova: problematični kockari, 6+ bodova: visoko rizični kockari.

Prije analize t-testom za nezavisne uzorke izvršena je kompozitna sinteza varijabli: kockanje, psihološke posljedice kockanja, socijalne posljedice kockanja, financijske posljedice kockanja i preokupacija i smanjena kontrola nad kockanjem. Analizom rezultata t-testom za nezavisne uzorke utvrđena je značajna razlika s obzirom na spol i kockanje ispitanika u protekla tri mjeseca. Mladići (AS=16,34) značajno češće kockaju ($p<,001$) od djevojaka (AS=12,72) (tablica 2).

Tablica 2. T-test prema spolu s obzirom kockanje u protekla 3 mjeseca

Varijabla	Spol	N	AS	SD	t
Kockanje	Muški	52	16,34	6,09	4,59***
	Ženski	97	12,72	3,53	

Bilješka: * $p<,05$ ** $p<,01$ *** $p<,001$

Analizom različitih oblika kockanja, t-testom je utvrđena statistički značajna razlika s obzirom na spol u 8 oblika kockanja, dok kod dva oblika kockanja, igranje lutrije i *casino* aparata, nema statistički značajne razlike prema spolu. U svim oblicima kockanja kod kojih postoji statistički značajna razlika, mladići su zastupljeniji od djevojaka. Statistički značajna razlika prema spolu utvrđena je i u korištenju tjelesnog nasilja za rješavanje problema ($p<,001$) te sklonosti rizičnom seksualnom ponašanju ($p<,001$). Mladići češće koriste tjelesno nasilje za rješavanje problema (AS=1,65) od djevojaka (AS=1,25), a skloniji su i rizičnom seksualnom ponašanju (AS=1,58) od djevojaka. Radi provedbe analize t-testom s obzirom na dob ispitanika, varijabla dob učenika rekodirana je te su učenici razvrstani u dvije skupine, mlađe (14, 15 i 16 godina) te starije (17, 18 i 19 godina). T-testom nisu utvrđene statistički značajne razlike u kockanju s obzirom na dob. Utvrđena je statistički značajna razlika u odnosu dobi ispitanika i igranju lutrije te igranju videoigara za novac ili neku vrijednost. Stariji učenici češće igraju lutrijske igre (AS=1,46) od mlađih (AS=1,16), dok mlađi učenici češće igraju videoigre za novac ili neku drugu

vrijednost (AS=1,48) od starijih (AS=1,14). U ostalim oblicima kockanja nije utvrđena značajna statistička razlika s obzirom na dob ispitanika.

Tablica 3. T-test prema dobi s obzirom na igranje lutrije i videoigara za novac

Varijabla	Dob	N	AS	SD	t
Lutrijske igre	mlađi	73	1,16	0,44	-2,44*
	stariji	76	1,46	0,94	
Igranje videoigara za novac ili neku vrijednost	mlađi	73	1,48	1,02	2,62*
	stariji	76	1,14	0,45	

Bilješka * $p < ,05$ ** $p < ,01$ *** $p < ,001$

Analizom odnosa dobi i štetnih psiholoških, financijskih i socijalnih posljedica kockanja te preokupacije kockanjem i smanjenom kontrolom nad kockanjem, nije utvrđena značajna razlika. Statistički značajna razlika utvrđena je između dobi i korištenja tjelesnog nasilja ($t=2,71$, $p < ,01$), pri čemu mlađi učenici češće koriste tjelesno nasilje za rješavanje problema. Utvrđena je i statistički značajna razlika s obzirom na dob ispitanika i konzumiranja alkohola ($t=-3,48$, $p < ,01$) te s obzirom na dob i apsentizam ($t=-4,66$, $p < ,001$). Stariji učenici skloniji su pijenju alkohola i apsentizmu od mlađih. Nije utvrđena statistički značajna razlika u kockanju s obzirom na vrstu škole, ali postoji statistički značajna razlika u sudjelovanju u rizičnim ponašanjima i vrsti škole. Učenici strukovne škole značajno su agresivniji od gimnazijalaca ($p < ,01$), skloniji su pušenju cigareta ($p < ,001$), konzumiranju lakših i težih droga ($p < ,05$) te namjernom uništavanju imovine ($p < ,01$). Korelacijskom analizom zavisnih i nezavisnih varijabli nije utvrđena korelacija između naobrazbe oca i ukupnog kockanja ispitanika, ali je utvrđena niska korelacija ($r = 0,17$, $p < ,05$) između naobrazbe majke i ukupnog kockanja ispitanika. Utvrđena je i niska negativna korelacija između školskog uspjeha i kockanja ($r = -0,19$, $p < ,05$).

Tablica 4. Povezanost kockanja mladih u protekla 3 mjeseca i naobrazbe majke ispitanika

Varijabla		Kockanje ukupno	Naobrazba majke
Kockanje ukupno	r	1	0,17*
	N	149	149
Naobrazba majke	r	0,17*	1
	N	149	149

Bilješka * $p < ,05$ ** $p < ,01$ *** $p < ,001$

Kada je riječ o kockanju i rizičnim stilovima ponašanja, pušenje cigareta ($r = 0,28$, $p < ,01$) i namjerno uništavanje imovine ($r = 0,25$, $p < ,01$) u niskoj su pozitivnoj korelaciji s kockanjem, dok su svi ostali rizični stilovi u pozitivnoj umjerenoj korelaciji s kockanjem (tablica 5).

Tablica 5. Korelacijska analiza kockanja i rizičnih stilova ponašanja

	Kockanje	
	r	N
Tjelesno nasilje	0,38***	149
Cigarete	0,28**	149
Alkohol	0,51***	149
Lakše i teže droge	0,39***	149
Rizično seksualno ponašanje	0,37***	149
Apsentizam	0,5***	149
Uništavanje imovine	0,25**	149
Krađa	0,39***	149

Bilješka * $p < ,05$ ** $p < ,01$ *** $p < ,001$

RASPRAVA

Rezultati ovoga istraživanja pokazuju da muški ispitanici češće kockaju od učenica, a veći je i broj mladića koji su u protekla tri mjeseca sudjelovala u nekom obliku kockanja (86,5%) naspram djevojaka (61,9%). Dobiveni rezultati u skladu su s rezultatima istraživanja Bilić i Opić (2013), Derevensky i Gupta (2007), te Gupte i sur. (2004). Također je iz rezultata našeg istraživanja vidljivo kako razlike prema spolu nema u samo dva oblika kockanja, igranju lutrije i casino aparatima, dok u ostalim oblicima dominiraju mladići. Dodig i Ricijaš (2011b), istražujući fenomen ovisnosti o kockanju, utvrdili su postojanje spolnih razlika u tome da dječaci u većoj mjeri ulažu novac na kartanje, sportsku kladionicu, živu igru u *casinu*, igre vještine i sl. Slične rezultate dobio je i Stinchfield (2001, prema Toneatto i Nguyen, 2007), prema kojima mladići preferiraju igre koje zahtijevaju vještinu, poput kartanja i sportskog klađenja, dok djevojke preferiraju lutriju. Crisp i suradnici (2004, prema Toneatto i Nguyen, 2007), utvrdili su da casino aparate i lutriju uglavnom igraju žene, dok su muškarci zastupljeniji u sportskom klađenju i kartanju. Istraživanjem je utvrđeno i da mladići trpe teže psihološke posljedice kockanja, a imaju i veće poteškoće s preokupacijom i smanjenom kontrolom nad kockanjem. Derevensky i Gupta (2007) ističu kako adolescenti s problemom kockanja razvijaju pogrešna vjerovanja o kockanju, nemaju realna očekivanja o vjerojatnosti dobitka te precjenjuju vlastite vještine u kockanju. Također, adolescenti s problemom kockanja, usporede li se sa svojim vršnjacima koji nemaju taj problem, imaju smanjenu vještinu suočavanja s problemima (Derevensky i Gupta 2007). Uzme li se u obzir da su prema rezultatima ovog, ali i drugih istraživanja (Bilić i Opić, 2013; Chantal i Vallerand 1996, prema Toneatto i Nguyen, 2007; Dodig, 2011; Gupta i sur, 2004;), mladići skloniji kockanju, logično je da trpe i teže posljedice kockanja. Bitna spolna razlika je i u tzv. *teleskopskom učinku* (eng. *telescoping effect*), odnosno činjenici da žene imaju drugačiji razvojni put problema kockanja od muškaraca. Naime, interval između početka kockanja žena i njihovog prepoznavanja problema s kockanjem kraći je nego kod muškaraca (Toneatto i Nguyen, 2007). U radu nije utvrđena statistički značajna razlika s obzirom na dob i učestalost te dob i posljedice kockanja, slično studiji Dodiga i Ricijaša (2011a) o problemu kockanja zagrebačkih adolescenata kojom nije utvrđena povezanost dobi ispitanika i rizičnosti kockanja. Međutim, prema istraživanjima koje su proveli Petry (2005, prema Toneatto i Nguyen, 2007) te Shaffer, Hall i Vander Bilt (1999, prema Toneatto i Nguyen, 2007), postoji negativna korelacija između dobi i problema s kockanjem, pri čemu mlađe osobe pokazuju viši stupanj problema s kockanjem. Kada je u pitanju oblik kockanja, utvrđeno je kako stariji učenici u našem uzorku češće igraju lutrijske igre, a mlađi učenici češće igraju videoigre za novac ili neku drugu vrijednost, dok u ostalim oblicima kockanja nema razlike s obzirom na dob. Za razliku od ovih rezultata, Derevensky i Gupta (2007) ističu kako stariji adolescenti češće sudjeluju u živoj igri u casinu te češće igraju na casino aparatima. Ovi podaci svjedoče o velikoj dostupnosti igara na sreću maloljetnicima u Republici Hrvatskoj, bez obzira na zakonsku regulativu prema kojoj je kockanje ilegalno za maloljetnike. Rezultati našeg istraživanja ne ukazuju na razlike u kockanju s obzirom na vrstu škole, slično studiji Dodiga i Ricijaša (2011b). S obzirom da utvrđene značajne razlike između spola i učestalosti, oblika i posljedica kockanja, te dobi i oblika kockanja može se prihvatiti hipoteza o statistički značajnim razlikama prema sociodemografskim obilježjima s obzirom na kockanje, vrstu i posljedice kockanja (**H1**). Prema rezultatima ovog istraživanja učenici češće koriste tjelesno nasilje za rješavanje problema od učenica, a skloniji su i rizičnom seksualnom ponašanju, slično studiji Livazovića (2012) koji je, istražujući povezanost medija i rizičnih ponašanja adolescenata, utvrdio veću sklonost mladića agresivnom i rizičnom seksualnom ponašanju. Ricijaš, Krajcer i Bouillet (2010) također su dobili slične rezultate s obzirom na agresivno ponašanje mladića. Između spola i ostalih rizičnih stilova ponašanja nije utvrđena statistički značajna razlika, za razliku od istraživanja Raboteg-Šarić, Sakomana i Brajše-Žganec (2002), koji su proučavajući rizičnog ponašanja utvrdili češću konzumaciju alkohola i droge kod mladića. Rezultati našeg istraživanja pokazuju da su mlađi učenici agresivniji od starijih, dok stariji uče-

nici više konzumiraju alkohol i češće namjerno apsentiraju s nastave od mlađih. Raboteg-Šarić i sur. (2002) također su utvrdili kako stariji učenici više piju alkohol, a podatci iz istraživanja Ricijaša i sur. (2010) pokazuju da su stariji učenici skloniji apsentizmu. Našim istraživanjem utvrđeno je da su učenici strukovne škole značajno agresivniji od gimnazijalaca, a također su skloniji pušenju cigareta, konzumiranju lakših i težih droga te namjernom uništavanju imovine, slično rezultatima o učenicima strukovne škole kao agresivnijima te sklonijima korištenju ovisničkih sredstava (Livazović, 2012). Međutim, u istoj studiji (2012) utvrđene su razlike u rizičnom seksualnom ponašanju s obzirom na vrstu škole, što nije potvrđeno u ovom radu. Naši rezultati, unatoč ograničenosti veličine uzorka i mogućnosti zaključivanja, potvrđuju pretpostavku o očekivano značajnim razlikama stilova rizičnog ponašanja ispitanika s obzirom na sociodemografska obilježja (**H2**). Istraživanjem je utvrđena niska pozitivna korelacija između naobrazbe majke ispitanika i njihovog kockanja, a slične rezultate dobili su Bilić i Opić (2013). Autori dobivenu korelaciju objašnjavaju nedostatkom praćenja djece od strane visokoobrazovanih majki, koje zbog angažiranosti na svojim poslovima provode manje vremena sa svojom djecom te zbog toga slabije nadziru njihovo provođenje slobodnog vremena.

S druge strane, istraživanje koje su proveli Softić i sur. (2013) pokazuje kako naobrazba roditelja, oca i majke, nema utjecaja na učestalost kockanja adolescenata. U našem istraživanju utvrđena je i niska negativna korelacija između školskog uspjeha i kockanja, slično studijama koje su proveli Bilić i Opić (2013) te Bilić (2012), koji su također utvrdili kako učenici koji učestalije kockaju postižu i slabije školske rezultate. Derevensky i Gupta (2007) ističu kako osobe koje imaju problem s kockanjem češće doživljavaju poteškoće povezane sa školom, poput apsentizma i slabijeg akademskog uspjeha, u većem su riziku od ponavljanja razreda, češće prijavljuju poremećaj hiperaktivnosti i deficita pažnje te češće imaju problema s disciplinom. Dobiveni rezultati potvrđuju pretpostavku o očekivanoj značajnoj povezanosti između kockanja i sociodemografskih obilježja ispitanika (**H3**). Ovim istraživanjem utvrđena je pozitivna korelacija kockanja sa svim rizičnim stilovima ponašanja. Slične rezultate, koji ukazuju na povezanost između rizičnih stilova ponašanja i kockanja, dobili su i drugi autori koji su istraživali ovaj fenomen. Crockford i el-Guebaly (1998; prema Petry i Weinstock, 2007) i Petry (2005; prema Petry i Weinstock, 2007), ističu kako je u svim poznatim istraživanjima koja su obuhvatila i patološko kockanje i zloupotrebu opojnih supstanci utvrđena pozitivna korelacija. Rush i sur. (2005; prema Petry i Weinstock, 2007), tvrde kako su zlouporaba opojnih supstanci i demografski čimbenici najsnažniji prediktori pojavljivanja problema s kockanjem, snažniji i od dostupnosti kockanja. Dodig i Ricijaš (2011a) su utvrdili povezanost između kockanja i krađe te između kockanja i rizičnog seksualnog ponašanja. Gupta i sur. (2004), utvrdili su povezanost između kockanja i konzumiranja alkohola i droga te pušenja cigareta, a iste zaključke potvrdilo je još niz istraživanja (Hardoon i sur., 2004; Splevins, Mireskandari, Clayton i Blaszczyński, 2010; Ricijaš, Dodig, Hundrić, Kranželić, 2015). Slutske i sur. (2005; prema Toneatto i Nguyen, 2007), longitudinalnim su istraživanjem na Novom Zelandu utvrdili kako su sklonost preuzimanju rizika i impulzivnost pri dobi od 18 godina povezani s pojavljivanjem problema s kockanjem u dobi od 21 godine, a ovaj osobni profil sličan je profilu osoba koje su ovisne o alkoholu, nikotinu i lakim drogama. Prema navedenim rezultatima našeg istraživanja može se prihvatiti hipoteza o značajnoj povezanosti između kockanja i ostalih rizičnih stilova ponašanja ispitanika (**H4**). Analizom posebne kategorije općeg stupnja ozbiljnosti problema s kockanjem utvrđeno je kako 3,4% ispitanika ima visoku razinu ozbiljnosti problema povezanih s kockanjem. Rezultati dobiveni provedenim istraživanjem potvrđuju tvrdnje koje su iznijeli Derevensky i Gupta (2007), a prema kojima većina adolescenata pripada grupi rekreativnih ili socijalnih kockara, 10-15% adolescenata je u riziku od razvoja problema s kockanjem, a 3-5% adolescenata ima ozbiljnih problema s kockanjem. Slične rezultate dobili su Hardoon i sur. (2004) te Gupta i sur. (2013). Međutim, rezultati dobiveni ovim istraživanjem znatno su niži od rezultata koje su u svojoj studiji dobili Dodig i Ricijaš (2011b) te Dodig (2013).

ZAKLJUČAK

U fokusu ovog rada sociodemografska su obilježja, učestalost i posljedice kockanja adolescenata, pri čemu su, unatoč ograničenjima relativno skromnog prigodnog uzorka učenika srednjih škola, potvrđene pretpostavke o komorbiditetnoj povezanosti kockanja i svih ispitivanih rizičnih stilova ponašanja, što je značajno uzme li se u obzir kako kockanje ima malo vidljivih simptoma. Prema rezultatima može se zaključiti, uz ograničenje s obzirom na veličinu uzorka i provedenu korelacijsku analizu, kako su osobe sklone rizičnim stilovima ponašanja također sklone i kockanju, što je važan element preventivnog djelovanja koje treba uključiti obrazovanje o vjerojatnosti dobitka u različitim oblicima kockanja, ispravljanje zablude o igrama na sreću te informiranje o štetnim posljedicama kockanja, posebno kod mlađih adolescenata. Realnija očekivanja vezana uz profit od igara na sreću te svjesnost o njihovoj štetnosti mogla bi utjecati na odgađanje faze inicijacije i prevenciju općeg sudjelovanja u igrama na sreću. Rezultati ovog istraživanja upućuju na potrebu daljnjeg proučavanja problema kockanja kod adolescenata, ali i razvoj dodatnih standardiziranih instrumenata za ispitivanje kojima bi se dobili pouzdaniji podatci s ciljem uspješnije predikcije etiologije ovisnosti i kockanju.

POPIS LITERATURE

- Bašić, J. (2009). *Teorije prevencije: prevencija poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih*. Zagreb: Školska knjiga.
- Barnes, G. M., Welte, J. W., Hoffman, J. H., Dintcheff, B. A. (2005). Shared Predictors of Youthful Gambling, Substance Use, and Delinquency. *Psychology of Addictive Behaviors*, 19(2), str. 165-174.
- Bilić, V. (2012). Životni ciljevi adolescenata sklonih kockanju. *Život i škola*, 58(27), str. 77-91.
- Bilić, V. & Opić, S. (2013). Adolescentsko kockanje: uloga spola, nekih obiteljskih i školskih čimbenika. *Školski vjesnik*, 62(4), str. 455-478.
- Blaszczynski, A. & Farrell, E. (1998). A Case Series of 44 Completed Gambling-Related Suicides. *Journal of Gambling Studies*, 14(2), str. 93-109.
- Blaszczynski, A. & Nower, L. (2007). Research and Measurement Issues in Gambling Studies: Etiological Models. U: Smith, G., Hodgins, D. C., Williams, R. J. (ur.), *Research and Measurement Issues in Gambling Studies*. UK: Academic Press, str. 323-344.
- Blaszczynski, A. & Nower, L. (2010). Instrumental tool or drug: Relationship between attitudes to money and problem gambling. *Addiction Research and Theory*, 18(6), str. 681-691.
- Brewer, J. A., Potenza, M. N. & Grant, J. E. (2007). The Neurobiology of Pathological Gambling. U: Smith, G., Hodgins, D. C., Williams, R. J. (ur.), *Research and Measurement Issues in Gambling Studies*. UK: Academic Press, str. 345-369.
- Chiricos, T. (1994). *Casinos and Crime: An Assessment of the Evidence*. Las Vegas: University of Nevada.
- Collins, P. (2003). *Gambling and the public interest*. Connecticut: Praeger Publishers.
- Derevensky, J. L., & Gupta, R. (2004). The measurement of youth gambling problems. In *Gambling Problems in Youth: Theoretical and Applied Perspectives*, ed. Derevensky & Gupta, 121-143. Kluwer Academic/Plenum Publishers: New York.
- Derevensky, J. L. & Gupta, R. (2007). Adolescent Gambling: Current Knowledge, Myths, Assessment Strategies, and Public Policy Implications. U: Smith, G., Hodgins, D. C., Williams, R. J. (ur.), *Research and Measurement Issues in Gambling Studies*. UK: Academic Press, str. 437-463.
- Derevensky, J. L., Gupta, R., Dickson, L. & Deguire, A. (2004). Prevention Efforts Toward Reducing Gambling Problems. U: Derevensky, J. L., Gupta, R. (ur.), *Gambling Problems in Youth: Theoretical and Applied Perspectives*. New York: Springer US, str. 211-230.
- Dickson, L. M., Derevensky, J. L. & Gupta, R. (2003). *Youth gambling problems: The identification of risk and protective factors*. Report prepared for the Ontario Problem Gambling Research Centre.
- Dodig, D. (2013). Izazovi procjene i odrednice izraženosti psihosocijalnih posljedica kockanja adolescenata. *Kriminologija i socijalna integracija*, 21(2), str. 1-14.

- Dodig, D. & Ricijaš, N. (2011a). Kockanje zagrebačkih adolescenata - uloga psihopatskih osobina, rizičnog i delinkventnog ponašanja. *Kriminologija i socijalna integracija*, 19(2), str. 45-55.
- Dodig, D. & Ricijaš, N. (2011b). Obilježja kockanja zagrebačkih adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 18(1), str. 103-125.
- Essau, C. A. (ur.). (2008). *Adolescent addiction: Epidemiology, assessment, and treatment*. London: Elsevier.
- Feigelman, W., Wallisch, L. S. & Lesieur, H. R. (1998). Problem Gamblers, Problem Substance Users, and Dual – Problem Individuals: An Epidemiological Study. *American Journal of Public Health*, 88(3), str. 467–470.
- Fisher, S. (1999). A prevalence study of gambling and problem gambling in British adolescents. *Addiction Research*, 7, str. 509 – 538 .
- Fisher, S. (2000). Developing the DSM-IV-MR-J criteria to identify adolescent problem gambling in nonclinical populations. *Journal of Gambling Studies*, 16, str. 253 – 273 .
- General Accounting Office (2000). *Impact of Gambling: Economic Effects More Measurable Than Social Effects*. Washington: United States General Accounting Office.
- George, S. & Chima, C. (2014). Gambling addiction: what every doctor needs to know. *Internet Journal of Medical Update*. 9(1), str. 1-3.
- Gerstein, D., Hoffman, J., Larison, C., Engelman, L., Murphy, S., Palmer, A., Chuchro, L., Toce, M., Johnson, R., Buie, T., Hill, M. A., Volberg, R., Harwood, H., Tucker, A., Christiansen, E., Cumming, W. & Sinclair, S. (1999). *Gambling impact and behavior study: report to the National Gambling Impact Study Commission*. Chicago: National Opinion Research Center at the University of Chicago.
- Goodman, R. (1994). *Legalized Gambling as a Strategy for Economic Development*. Northampton: United States Gambling Study.
- Goodman, R. (1995). *The Luck Business*. New York: Free Press.
- Griffiths, M. D. (2005). A “Components” Model of Addiction within a Biopsychosocial Framework. *Journal of Substance Use*, 10, str. 191-197. <http://dx.doi.org/10.1080/14659890500114359>
- Griffiths, M. (1995). *Adolescent gambling*. London: Routledge
- Griffiths, M. (1999). Gambling technologies: Prospects for problem gambling. *Journal of Gambling Studies*, 15, str. 265–283 .
- Grinols, E. L. (2004). *Gambling in America: Costs and Benefits*. New York: Cambridge University Press.
- Grinols, E. L. (1995). Gambling as Economic Policy: Enumerating Why Losses Exceed Gains. *Illinois Business Review* (Spring), str. 6–9.
- Gupta, R., Derevensky, J. L. & Ellenbogen, S. (2006). Personality Characteristics and Risk-Taking Tendencies Among Adolescent Gamblers. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 38(3), str. 201-213.
- Gupta, R., Derevensky, J. L. & Marget., N. (2004). Coping Strategies Employed by Adolescents with Gambling Problems. *Child and Adolescent Mental Health*, 9(3), str. 115-120.
- Gupta, R., Nower, L., Derevensky, J. L., Blaszczyński, A., Faregh, N. & Temcheff, C. (2013). Problem Gambling in Adolescents: An Examination of the Pathways Model. *Journal of Gambling Studies*, 29(3), str. 575-588.
- Hardoon, K. K., Gupta, R. & Derevensky, J. L. (2004). Psychosocial Variables Associated With Adolescent Gambling. *Psychology of Addictive Behaviors*, 18(2), str. 170–179.
- Hattersley, R. (2004). ‘Betraying the Values My Party Stood For’, Daily Mail, 15 October 2004.
- Jacobs, D. F. (2004). Youth Gambling in North America: Long-term Trends and Future Prospects. U: Derevensky, J. L., Gupta, R. (ur.), *Gambling Problems in Youth: Theoretical and Applied Perspectives*. New York: Springer US, str. 1-24.
- Jessor, R. (1998). New perspectives on adolescent risk behavior. In R. Jessor (Ed.), *New perspectives on adolescent risk behavior*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Kaminer, Y. & Bukstein, O. G. (ur.). (2008). *Adolescent substance abuse: Psychiatric comorbidity and high risk behaviors*. New York: Haworth Press.
- Livazović, G. (2012). Povezanost medija i rizičnih ponašanja adolescenata. *Kriminologija i socijalna integracija*, 20(1), str. 1-22.
- Lussier, I. D., Derevensky, J. L., Gupta, R. & Vitaro, F. (2014). Risk, Compensatory, Protective, and Vulnerability Factors Related to Youth Gambling Problems. *Psychology of Addictive Behaviors*, 28(2), str. 404-413.
- Marcuse, H. (1968). *One Dimensional Man*. London: Sphere.

- Nower, L. & Blaszczynski, A. (2004). A Pathways Approach to Treating Youth Gamblers. U: Derevensky, J. L., Gupta, R. (ur.), *Gambling Problems in Youth: Theoretical and Applied Perspectives*. New York: Springer US, str. 189-209.
- McComb, J. L. & Sabiston, C. M. (2010). Family Influences on Adolescent Gambling Behavior: A Review of the Literature. *Journal of Gambling Studies*, 26(4), str. 503-520.
- Petry, N. M. & Weinstock, J. (2007). Comorbidity and Mental Illness. U: Derevensky, J. L., Gupta, R. (ur.), *Gambling Problems in Youth: Theoretical and Applied Perspectives*. New York: Springer US, str. 305-322.
- Pharo, H., Sim, C., Graham, M., Gross, J. & Hayne, H. (2011). Risky Business: Executive Function, Personality, and Reckless Behavior During Adolescence and Emerging Adulthood. *Behavioral Neuroscience*, 125(6), str. 970-978.
- Raboteg – Šarić, Z., Sakoman, S. & Brajša – Žganec, A. (2002). Stilovi roditeljskoga odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih. *Društvena istraživanja*, 11(2-3), str. 239-263.
- Rantala, V. & Sulkunen, P. (2012). Is pathological gambling just a big problem or also an addiction? *Addiction Research and Theory*, 20(1), str. 1-10.
- Reith, G. (2007). Situating gambling studies. In: Smith, G., Hodgins, D. and Williams, R. (eds.) *Research and Measurement Issues in Gambling Studies*. Elsevier: Amsterdam, The Netherlands, pp. 3-28.
- Ricijaš, N., Dodig Hundrić, D. & Kranželić, V. (2015). Sportsko klađenje i druga rizična ponašanja hrvatskih srednjoškolaca. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 51(2), str. 41-56.
- Ricijaš, N., Krajcer, M. & Bouillet, D. (2010). Rizična ponašanja zagrebačkih srednjoškolaca – razlike s obzirom na spol. *Odgojne znanosti*, 12(1), str. 45-63.
- Romer, D. (ur.). (2003). *Reducing adolescent risk: Toward and integrated approach*. California: Sage Publications.
- Shaffer, H. J., LaBrie, D. A. & LaPlante, R. A., (2004). Toward a syndrome model of addiction: Multiple expressions, common etiology. *Harvard Review of Psychiatry*, 12(6), str. 367-374.
- Smith, G., Hodgins, D. C. & Williams, R. J. (2007). *Research and Measurement Issues in Gambling Studies*. UK: Academic Press.
- Softić, J., Brdarević, M., Habibović, S., Telalović, M., Kasper, S. & Awad, H. (2013). Spreading of gambling games among the secondary school students in the municipalities of Zenica and Kakanj, Bosnia and Herzegovina. *Medicinski Glasnik*, 10(2), str. 391-396.
- Splevins, K., Mireskandari, S., Clayton, K. & Blaszczynski A. (2010). Prevalence of Adolescent Problem Gambling, Related Harms and Help-Seeking Behaviours Among an Australian Population. *Journal of Gambling Studies*, 26(2), str. 189-204.
- Stinchfield, R. (2004). Demographic, Psychosocial, and Behavioral Factors Associated with Youth Gambling and Problem Gambling. U: Derevensky, J. L., Gupta, R. (ur.), *Gambling Problems in Youth: Theoretical and Applied Perspectives*. New York: Springer US, str. 27-39.
- Toneatto, T. & Nguyen, L. (2007). Individual Characteristics and Problem Gambling Behavior. U: Smith, G., Hodgins, D. C., Williams, R. J. (ur.), *Research and Measurement Issues in Gambling Studies*. UK: Academic Press, str. 279-303.
- Veblen, T. (1994). *The Theory of the Leisure Class*. Hammondsworth: Penguin.
- Winters, K. C., Arthur, N., Leitten, W. & Botzet, A. (2004) Gambling and Drug Abuse in Adolescence. U: Derevensky, J. L., Gupta, R. (ur.), *Gambling Problems in Youth: Theoretical and Applied Perspectives*. New York: Springer US, str. 57-80.
- Winters, K. C., Stinchfield, R. D., Botzet, A. & Anderson, N. (2002). A Prospective Study of Youth Gambling Behaviors. *Psychology of Addictive Behaviors*, 16(1), str. 3-9.
- Zangeneh, M., Grunfeld, A. & Koenig, S. (2008) Individual Factors in the Development and Maintenance of Problem Gambling. U: Zangeneh, M., Blaszczynski, A., Turner, N. E. (ur.), *In the Pursuit of Winning: Problem Gambling Theory, Research and Treatment*. New York: Springer US, str. 83-94.

The Connection Between Sociodemographic Features, Risk Behavioral Styles and Tendencies of Adolescent Gambling

Summary: This paper reports on the findings of a gambling disorder survey with 149 adolescents (97 girls or 65,1% and 52 boys or 34,9%) aged 14 to 19 years old in two Vukovar high schools. The aim of the research was to examine adolescent gambling behaviour in respect to their socioeconomic traits, gambling types and the relation between gambling and general risky behaviour. The survey was based on the *Canadian Adolescent Gambling Inventory (CAGI)* with 45 questions divided in 4 categories. Results show that most participants (N=105; 70,5%) have experienced at least one type of gambling. General level of gambling addiction analysis shows that 87,9% of participants don't have gambling related problems, 8,7% adolescents report low to moderate addiction levels, while 3,4% report high risk gambling addiction. Gender analysis shows significant differences in 8 out of 10 gambling types examined, with boys gambling significantly more than girls ($p < 0,01$). Boys report significantly higher levels of physical violence ($p < 0,001$) and risky sexual behaviour than girls ($p < 0,01$). Older adolescents report significantly higher lottery activities ($p < 0,05$), while younger participants play videogames for money or some other value significantly more often than older adolescents ($p < 0,05$). Age has no significance in other types of gambling. Younger participants exhibit significantly more physical violence ($p < 0,01$), while older adolescents drink alcohol significantly more ($p < 0,01$) and report more school truancy ($p < 0,001$). The type of school participants attend was not reported significant in gambling behaviour, but students of vocational schools reported significantly more violent behaviour ($p < 0,01$), cigarette smoking ($p < 0,001$), drug consumption ($p < 0,05$) and deliberate property destruction ($p < 0,01$) than gymnasium students. A significant positive correlation between the education level of participants' mothers and general gambling behaviour was established ($r = 0,17$, $p < 0,05$). Participants reported on a low negative correlation between school achievement and general gambling behaviour ($r = -0,19$, $p < 0,05$). Gambling behaviour positively correlates with smoking ($r = .28$, $p < 0,01$), deliberate property destruction ($r = .25$, $p < 0,01$), physical violence ($r = .38$, $p < 0,001$), alcohol use ($r = .51$, $p < 0,001$), drug consumption ($r = .39$, $p < 0,001$), risky sexual behaviour ($r = .37$, $p < 0,001$), school truancy ($r = 0.5$, $p < 0,001$) and theft ($r = .39$, $p < 0,001$).

Keywords: adolescents, gambling addiction, peers, family, school, risky behaviour

Zusammenhang von soziodemografischen Merkmalen, risikoreichen Verhaltensweisen und Glücksspielpräferenzen bei den Jugendlichen

Zusammenfassung: Die Arbeit analysiert eine umfragebasierte Untersuchung zur Prävalenz von Glücksspielen, die an einer Stichprobe von 149 Schülern im Alter zwischen 14 und 19 Jahren (97 Mädchen, 65,1%, und 52 Jungen, 34,9%) an zwei Schulen in Vukovar durchgeführt wurde. Das Ziel der Arbeit ist es, die Merkmale des Glücksspiels bei den Mittelschülern im Hinblick auf ihre soziodemographischen Merkmale, die Glücksspielarten sowie den Zusammenhang zwischen dem Glücksspiel und riskanten Verhaltensweisen bei den Jugendlichen zu untersuchen. Bei der Untersuchung wurde die angepasste kanadische Umfrage zum Glücksspiel bei Jugendlichen (engl. CAGI) mit insgesamt 45 Fragen in 4 Teilen verwendet. Die Mehrheit der Befragten (N = 105; 70,5%) nahm mindestens an einer Form des Glücksspiels teil. Die Analyse einer besonderen Kategorie des allgemeinen Schweregrades des Glücksspielproblems ergab, dass 87,9% der Befragten keine mit dem Glücksspiel verbundenen Probleme haben, 8,7% der Befragten berichten von einem niedrigen bis mittleren Schweregrad und 3,4% von einem hohen Schweregrad des Glücksspielproblems. Es wurde ein statistisch signifikanter Unterschied hinsichtlich des Geschlechts bei 8 von 10 Glücksspielarten festgestellt, wobei die Jungen signifikant häufiger Glücksspiele konsumieren als die Mädchen ($p < 0,01$). Die Jungen wenden bei der Problemlösung körperliche Gewalt signifikant häufiger als die Mädchen an ($p < 0,001$) und neigen auch mehr zum risikoreichen Sexualverhalten ($p < 0,01$). Die älteren Schüler spielen Lotteriespiele signifikant häufiger ($p < 0,05$) als die jüngeren, während die jüngeren Schüler Videospiele um Geld oder andere Wertsachen signifikant häufiger spielen ($p < 0,05$) als die älteren. Bei anderen Glücksspielarten wurde kein signifikanter statistischer Unterschied hinsichtlich des Alters festgestellt. Die jüngeren Schüler wenden bei der Problemlösung körperliche Gewalt häufiger an ($p < 0,01$). Die älteren Schüler trinken Alkohol signifikant mehr ($p < 0,01$) als die jüngeren, dies gilt auch für die Arbeitsvermeidung ($p < 0,001$). Der Typ der Schule ist bezüglich des Glücksspiels nicht bedeutend, wohl aber bezüglich des risikoreichen Verhaltens. Die Berufsschüler sind signifikant aggressiver als die Gymnasiasten ($p < 0,01$), sie neigen stärker zum Zigarettenrauchen ($p < 0,001$), zum Konsum von leichten und schweren Drogen ($p < 0,05$) sowie zur absichtlichen Zerstörung von Eigentum ($p < 0,01$). Anhand der Korrelationsanalyse wurde ein signifikanter Zusammenhang zwischen der Ausbildung der Mutter und dem gesamten Glücksspiel des Befragten festgestellt ($r = 0,17$, $p < 0,05$). Zudem wurde eine niedrige negative Korrelation zwischen dem Schulerfolg und dem Glücksspiel festgestellt ($r = -0,19$, $p < 0,05$). Was Glücksspiel und risikoreiche Verhaltensweisen angeht, so wurde hier eine Korrelation festgestellt zwischen dem Glücksspiel und dem Zigarettenrauchen ($r = .28$, $p < 0,01$), der absichtlichen Zerstörung von Eigentum ($r = .25$, $p < 0,01$), der körperlichen Gewalt ($r = .38$, $p < 0,001$), dem Alkoholkonsum ($r = .51$, $p < 0,001$), dem Konsum von leichten und schweren Drogen ($r = .39$, $p < 0,001$), dem risikoreichen Sexualverhalten ($r = .37$, $p < 0,001$), der Arbeitsvermeidung ($r = 0.5$, $p < 0,001$) sowie dem Diebstahl ($r = .39$, $p < 0,001$).

Schlüsselbegriffe: Adoleszenten, Glücksspielsucht, Gleichaltrige, Familie, Schule, risikoreiche Verhaltensweisen